

SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

UNA CIUTAT DESAGRAÏDA: RUSIÑOL I GIRONA

XAVIER CARMANIU MAINADÉ

Si passejant per la Rambla de la Llibertat mai us canseu de badar davant dels aparadors, us podeu entretenir llegint unes telegràfiques plaques

que trobareu enganxades a les voltes. Són testimonis d'esdeveniments relacionats amb la història de la ciutat, com ara la fundació del Girona Futbol Club o l'estada de Santiago Rusiñol en taules i cadires besàvies de les que ara us reben amb els braços oberts, quan en comptes de L'Arcada aquell bar es deia Can Norat.

El problema serà si teniu ganes de saber alguna cosa més del que feia l'artista a la ciutat, perquè amb prou feines se'l recorda amb un trist i magre carrer a la zona fronterera entre Sant Narcís i Santa Eugènia. Teòricament, si menéssiu els vostres passos cap als dominis de la Catedral, en comptes de la plaça dels Lledoners hi trobaríeu la de Santiago Rusiñol. Almenys aquest és el canvi de nom que va acordar el consistori municipal el gener de 1926, acceptant la proposta de l'Ateneu, una entitat presidida per Carles Rahola i, per cert, injustament oblidada pels historiadors i la ciutat. La iniciativa formava part dels actes d'homenatge que Girona va retre a Rusiñol el 1926. El Centre de Recerca i Difusió de la Imatge conserva una deliciosa pel·lícula d'aquell esdeveniment, on es pot veure com l'artista va ser testimoni de l'admiració de tota una ciutat, que li agraià la fidel constància de les seves visites anuals. Saber quan va ser la primera vegada que Rusiñol va posar els peus a Girona és tan difícil com conèixer quina raó el va impulsar a visitar-la. Narcís Jordi Aragó parla de 1898; Josep Pla, en canvi, fent

gala de la seva inexactitud seductorament literària, ho resol escrivint que va començar a sovintejar la ciutat «en la primera desena del segle»; i Vinyet Panyella, a la seva voluminosa biografia, no aventura cap data. (1) Sigui com sigui, a l'inici del nou-cents l'artista ja era tot un personatge, i la seva presència no va passar desapercibuda per la premsa local, sempre pendent dels forasters importants que trepitjaven Girona. En aquest sentit, al *Diario de Gerona* del 16 d'octubre de 1901, un breu informa: «De paso para Olot ayer estuvieron en esta ciudad los artistas don Santiago Rusiñol y don Antonio Utrillo, que procedían de Barcelona».

Santiago Rusiñol en una imatge de joventut.



SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

Paral·lelament, petits bocins dels seus escrits apareixien a algunes publicacions emblemàtiques de la Girona modernista, com ara *Vida* o el *Suplemento Literario* d'*El Autonomista*. Així mateix, les representacions de les seves obres eren habituals als escenaris de la ciutat. El 1902, per exemple, es va poder veure *Llibertat*, i dos anys més tard *El místic*. Era un home de teatre, que no només gaudia escrivint-ne, sinó també assistint a funcions de tota mena d'obres. Quan això passava a Girona, els periodistes estaven més pendents d'ell que dels actors. Només cal llegir una crònica apareguda a *La Lucha* el gener de 1905, on es ressenyava una peça titulada *La Tragedia del Pierrot*: «Durante el estreno de la obra, nosotros teníamos la vista fija en un espectador, en un espectador que humildemente había tomado asiento en una butaca. La hermosa cabeza de este espectador, orlada con la melena crina majestuosa, rematada con enmarañada barba de artista, animada por unos ojos brillantes e inteligentes, hermo­seada por la pureza de sus facciones, matizada por la palidez nacarina de la epidermis, llamaba toda nuestra atención. La amable testa de Santiago Rusiñol, destacábase entre el público. Y nosotros, al contemplar la farsa escénica recordábamos los humorismos de Rusiñol, de cuyas genialidades pésimo remedo era *La Tragedia del Pierrot*. Y olvidando el dolor de Pierrot, evocamos en nuestra mente la alegre comparsa de *L'Alegría que passa*». Precisament, pocs mesos més tard, al Teatre Principal –ara Municipal– es va representar aquesta obra rusiñoliana.



Santiago Rusiñol en plena sessió pictòrica a la vora l'Onyar, a Girona.

Gràcies a diverses fonts, sabem que Rusiñol feia llargues estades a Girona, i una repassada als diaris serveix per confirmar-ho. *La Lucha*, l'11 de setembre de 1908, explicava que el «genial poeta-pintor» s'havia instal·lat a la ciutat «con objeto de tomar algunos apuntes para varios cuadros». Gairebé un mes després, el 9 d'octubre, el mateix periòdic informava del final del seu sojorn gironí. Durant aquelles setmanes, l'artista es relacionà amb els

SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

AJUNTAMENT DE GIRONA / CRDI / REPRODUCCIÓ: JOSEF M. OLIVERAS



Homenatge de Girona a Santiago Rusiñol. Imatges del documental cinematogràfic de 1926.

personatges rellevants de la vida cultural i social ciutadana d'una manera que anava més enllà de com ho hauria fet un foraster qualsevol. Pocs dies abans de marxar, l'esmentat periòdic recollia la seva participació en el sopar de comiat del jove metge Coll Turbau, que havia aconseguit una beca per estudiar a París: «Al final del ágape llegó el eximio artista Santiago Rusiñol, que se adhirió a las muestras de afecto y estimación que se tributaban

al joven doctor». El banquet es va fer a l'Hotel d'italians, un establiment del carrer Ciutadans on l'artista solia instal·lar-se durant les seves visites. Tradicionalment s'ha dit que Rusiñol apareixia a la ciutat durant les tardors, però hem descobert que també hi era algun estiu, com el de 1911. El mes de juliol, al *Diario de Gerona* es podia llegir: «El ilustre artista, que se encuentra en nuestra ciudad pintando, parece que no olvida además sus tareas

SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

literarias. Dícese que se propone escribir un sainete titulado "El vegetarià" y una novela cuyos personajes tendrán por escenario la ciudad de Gerona».

Fos l'estació que fos, sembla que era una persona de costums força fixos, com molt bé va plasmar Ricardo Martínez Torres en un article del *Diario de Gerona* aparegut també el juliol de 1911: «El artista hállase sentado junto a una marmórea mesita del café, bajo los soportales de la Rambla. [...] Háse calado sobre su nariz aguileña sus auxiliares de la vista; unos espejuelos nítidos de armadura simple. [...] Su traje albo y pulcro; sus sedosos y desordenados cabellos, ya nevados, de filósofo griego; su barba casi inculta y abandonada; su tez pálida y sus blanquísimas y bien labradas manos, sugestionan á impulsos del corazón que siente al artista. [...] Rusiñol escribe en unas cuartillas que descansan sobre sus rodillas, mientras traslada de comisura á comisura labial, una aromática breva. El ideólogo ha terminado sus cuartillas. Junto á la mesa donde humea el café, han llegado unos amigos que amables le saludan. El artista se descubre su negro y flexible sombrero de artista. Lee las cuartillas que el amigable auditorio escucha atento y silencioso. Rusiñol sonrío. Su tez pálida dibuja al sonreír unas profundas arrugas de pensador. Ha terminado su agradable lectura». El cronista explica que después d'acomiar-se, l'artista marxà potser a «trasladar sobre un lienzo albo y virgen» algun paisatge.

Aquell 1911, Santiago Rusiñol se'n va anar de Girona a l'octubre; però pocs mesos més tard hi tornà per viure un dels moments de màxima comunió amb la ciutat: l'estrena absoluta d'*El pintor de miracles* al Teatre Principal, el 1912. Si aquest va ser el seu punt culminant com a dramaturg, tres anys més tard va passar el mateix amb la seva producció pictòrica, gràcies a una exposició de teles gironines al local d'Athenea, l'entitat promoguda per Rafael Masó. Com no podia ser d'altra manera, la premsa va cantar les excel·lències de la mostra. A més, el *Diario de Gerona* del 5 de gener de 1916 feia palesa l'admiració que se sentia a la ciutat per aquell home: «En Rusiñol, a l'exposar en nostre saló d'Athenea, ha donat unes proves de amor -i de consideració a nostra ciutat- que tots hem de agrahir ja que per ben sapigut ho té ell que no es a casa nostra ont hi abunden els generosos protectors del Art que recullen per a son gaudi o per a ses colleccions les obres dels mes reputats artistes. Solzament el desig de col·laborar a l'obra de cultura que está realitzant Athenea i el de correspondre a la efusiva hospitalitat que tothora els seus amics d'aquí li han otorgat, es lo que l'ha mogut, i per aixó hem dit que estem en un deure vers ell, que es, el del agrahiment, i que nosaltres acomplim gustosos desde aquestes columnes, fent-nos ressó del sentiments que bateguen en el cor de tots els bons gironins».



ALBUM FAMILIAR RUSIÑOL / FRANCISC SERRA

Santiago Rusiñol, observant l'entorn i prenent notes (1904).

SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

ÀLBUM FAMILIAR RUSIÑOL



Santiago Rusiñol i la seva dona, Lluïsa Denis, amb l'ofrena floral rebuda de la intel·lectualitat catalana amb motiu del 66è aniversari de l'artista, el 1927.

Que consti així i que vulga donar-se amb aquestes ratlles, el gran pintor, com a pagat per la seva culta i generosa acció».

La vinculació entre artista i ciutat era tan gran que uns anys més tard, el 1921, i al mateix diari, un tal Level signava un article titulat «El pintor de Girona», on el considerava tot un referent: «Girona no té "el seu pintor" i no pas perquè els nostres sien estèrils,

ni perquè la ciutat no s'ia ordenada a les millors febres del esperit. [...] Sort de les transfiguracions que en la carn de les nostres pedres i en la pau d'alguns dels nostres paratges i en el ambient apagat de molts dels nostres indrets hi ha obrat el "nostre pintor circumstancial". En Santiago Rusiñol!». Ningú com ell era capaç de plasmar la beatitud silenciosa del claustre de la Catedral, de Sant Pere de Galligants o de qualsevol jardí amagat al qual pogués tenir accés.

És difícil demostrar-ho amb rotunditat, però tot apunta que la ciutadania estava orgullosa que Rusiñol tingués en Girona un dels seus paisatges predilectes. A més, gràcies a la premsa se seguien els seus passos des que arribava fins a l'hora de marxar. Només cal fullejar els periòdics dels anys 1916, 1918, 1920 o 1921, per exemple. S'hi poden llegir informacions com ara «Encuéntrese en esta ciudad el laureado pintor-escritor Santiago Rusiñol» o «Santiago Rusiñol regresó ayer a Barcelona». Sembla, doncs, que la seva presència era tot un esdeveniment. I per acabar d'estar-ne convençuts només cal submergir-se en alguns testimonis directes d'aquella època, com ara el poeta Miquel de Palol, que dedica quasi tot un capítol del seu llibre de memòries *Girona i jo* a glossar les estades de l'artista. La seva popularitat

Santiago Rusiñol a Arbúcies.



FONS CARRERAS: ARXIU MUNICIPAL DE MATARÓ



SANTIAGO RUSIÑOL: LA PETJADA DE L'ARTISTA A LES TERRES GIRONINES

queda palesa al passatge on l'escriptor descriu les estones que Rusiñol dedicava a pintar les cases de l'Onyar, acompanyat de Prudenci Bertrana, Xavier Monsalvatge, el mateix De Palol i l'inseparable Pepet Gitano, un singular personatge d'aquells temps a qui Rusiñol tenia un gran afecte:

«Hi anàvem de bona hora, després d'haver pres el cafè sota les voltes. El gitano ja s'havia avançat a portar-hi els estris de pintar i ens hi esperava. Val a dir que la companyia començava per ésser més nombrosa que de consuetud; a poc a poc, a tall de passeig, com el desvapat de L'alegria que passa, com si cansats de jaure al cafè, anéssim a "jaure a l'era".

»En Bertrana hi duia també la seva petita tela i la capsa de colors, en Xavier un llibre i les quartilles a la butxaca i, qui més qui menys, la seva fantasia o la seva mandra. [...]

»Algú, com si demanés permís, començà a apropar-se discretament, restava a peu dret una estona; l'endemà el vingué del dia abans ja portava un company i s'hi asseia. [...] La intromissió d'aquells primers visitants va deixatar el caient d'intel·lectuals que podíem semblar, i va ser la porta perquè els més temorencs també s'apropessin. [...]

»L'artista no en feia cas; hi estava acostumat, a aquella admiració popular i silenciosa. Però en venien de nous cada vegada i els vells reincidien. Una tarda ja va baixar-hi el vellet aragonès que venia cacauets i avellanes, i l'endemà el valencià amb la geladora d'oxata de xufra a cercar-hi clients; més tard el murcià amb la panera de caramels penjada al coll a fer la competència.

»Aquell petit grup que érem va fondre's, entre una multitud bigarrada de desenfeinats, de dones i criatures, de venedors ambulants, de clergues i soldats.»

Rusiñol no només era un personatge popular, sinó també molt seductor i amb un magnetisme especial. Ho va escriure Josep Pla: «la seva presència suscitava projectes i tothom s'agitava. Irradiava simpatia, estímul, vitalitzava». I Aurora Bertrana, a *Memòries fins al 1935*, li dóna la raó posant d'exemple el seu propi pare: «En Santiago Rusiñol, probablement sense adonar-se'n, convertia el Bertrana silenciós i taciturn en un home alegre i entusiasta, el qual, tot d'una, semblava descobrir les mil i mil gràcies de la vida i volia compartir-les amb la dona i els fills».



L'autor de *Josafat* era un dels amics inseparables de Rusiñol quan s'estava a Girona. N'era un altre Carles Rahola, que, tal com hem explicat, va ser un dels promotors de l'homenatge de 1926. El gironí li va dedicar un discurs tan emotiu que Rusiñol no va poder contenir les llàgrimes d'emoció. L'artista va morir cinc anys més tard, el juny de 1931, i *L'Autonomista* va publicar el

parlament de Rahola, que acabava afirmant:

«Vós ja sabeu prou bé que Girona us estima i us admira i us està

profundament reconeguda i no es sabria pas acostumar a les vostres llargues absències». És ben cert que la relació entre Rusiñol i la ciutat va ser molt íntima. Tant, que va estar a punt de traslladar el Cau Ferrat a la capella de Sant Nicolau, però segons sembla el projecte no es va materialitzar per falta d'interès de l'Ajuntament gironí.

Rusiñol va morir quan acabava de florir la primavera republicana. De mica en mica, el seu nom es va anar oblidant per deixar pas a generacions més joves. Com si fos el darrer cant del cigne, però, l'abril de 1938 –quan la Guerra Civil ja tenia de derrota tot el país–, el pintor Josep Aguilera explicava a *L'Autonomista* que la Conselleria de Cultura havia batejat amb el nom de Santiago Rusiñol el pati de l'Escola de Belles Arts. L'articulista acabava el text satisfet: «quan vingui un artista foraster, la primera cosa que farem serà acompanyar-lo al nostre Jardí convertit en Santuari d'Art, on les noves i velles generacions artístiques es donaran les mans al redós de la testa venerable del Mestre».

Ara, en canvi, si Girona vol presumir d'haver format part de la vida i l'obra de Rusiñol, què ha de fer? Amb prou feines intentar descobrir una placa avara a les voltes de la Rambla, sempre que hom no estigui més pendent dels aparadors.

Xavier Carmaniu Mainadé

és historiador.

Nota

- (1) ARAGÓ, Narcís-Jordi, *La Girona de Santiago Rusiñol*, Girona, Gràfiques Curbet, 1981, pàg. 16; PLA, Josep, *Santiago Rusiñol i el seu temps*, Barcelona, Destino, 2002, pàg. 308; PANVELLA, Vinyet, *Santiago Rusiñol, el caminant de la terra*, Barcelona, Ed. 62, 2003, pàg. 618.